

Posudok habilitačnej práce

Nováková, Lucia. *Greeks who dwelt beyond the sea: people, places, monumets*. Bonn: Habelt, 2019.

Lucia Nováková v predloženej habilitačnej práci zhodnocuje svoj dlhoročný výskum na poli klasickej archeológie, ale i filológie. Už v roku 2016 vydala vo vydavateľstve Habelt prácu na tému helenistickej Kárie (*Tombs and burial customs in the Hellenistic Karia*). V predloženej práci pokračuje v analýze identít anatólskych populácií, do hĺbky sa zaoberá otázkami spolunažívania kultúr, procesom kultúrnej výmeny, významom helenizmu v oblasti ako i vplyvom negréckych kultúr na grécke komunity. Práca interdisciplinárne prelína archeológiu, filológiu, kulturológiu a etnologický výskum. Tvorí výborný vstup do témy, prezentuje posledné výskumy, širokú škálu literatúry, doterajšie metodologické východiská, poskytuje nové rozhl'ady pre ďalší výskum a artikuluje vlastné riešenie vybraných problémov. Každá zo siedmich kapitol predstavuje svoju tému komplexne, neklesá vo vypracovaní ani v miere analýzy, zároveň výber tém štrukturuje celú prácu tak, že tá vytvára jeden monografický celok.

Prvá kapitola sa venuje gréckym populáciám na anatólskom pobreží. Okrem tradičných faktov o organizácii miestnych regiónov, ich hraniciach či charakteristike ich populácií autorka vnáša do kapitoly aj dôležité témy, ktoré hlbšie otvoril až výskum posledných rokov. Patrí k nim formovanie gréckych populácií v súvislosti s politickým vývojom v samotnom Grécku, kritika jednostranného zdôrazňovania migrácií, či akcent na kontinuálny kultúrny vývoj.

V druhej kapitole autorka prezentuje západnú Anatóliu ako miesto kultúrneho kontaktu. Z pohľadu antickej literatúry, predovšetkým prostredníctvom Herodota a Strabóna, ako i z pohľadu archeologického výskumu skúma grécke vzťahy s populáciami žijúcimi hlbšie vo vnútrozemí, teda s Frýgmami, Kármami a s Lýkmami. Ide o náročnú prácu, lebo v prípade literatúry sa pramenná báza koncentruje takmer výhradne na grécky pohľad, o čosi viac možností poskytuje archeológia. Vhľad do problému tiež komplikuje rozdielnosť kontextu prameňov. Herodotos i Strabón predstavujú rozdielne obdobia, rozdielnu politickú klímu a tým i diferentné vnímanie. Zatiaľ čo prvý žije v období klasických Atén a achajmenovskej prevahy v Anatólii, druhý patrí k rímskemu obdobiu. Práca z tohto pohľadu upozorňuje na potrebu skúmania kontextu ako dôležitého prvku pri určení naratívnej stratégie. V tejto kapitole ma tiež zaujala zmienka niektorých autorov (s. 68), ktorí predpokladajú, že Lýdovia

zohrávali úlohu protektorov grécko-egyptského obchodu. Je tu tiež naznačená analógia so vzťahom medzi Asýřčanmi a Feničanmi, ktorý by mohol ilustrovať lýdsku úlohu v zmieňovanom gréckom obchode. Pokiaľ však autorka v tomto prípade naráža na text, ktorý pripomína asýřsku ochranu bybloských námorných posádok, tak si neviem úplne predstaviť ako by Lýdovia mohli obdobných spôsobom chrániť Grékov. Navyše i spomínaná asýřska ochrana fenických posádok je veľmi efemérna, lebo sa vzťahovala iba na posádky, nie na lode a tovar. V tomto zmysle nešlo ani tak o ochranu obchodu, ale skôr snahu vyjsť v ústrety fenickým proasýřským predákom, ktorí mali neraz problémy vysporiadať sa asýřskou administratívou a jej nariadeniami. Asýřska ochrana posádok sa tiež viazala k asýřskému územiu, čo bolo pri fenickom obchode relevantné, keďže išlo o celú Levantu, o podobnej kontrole pobreží zo strany Lýdie sa hovoriť nedá. Lýdska úloha sa zdá byť ešte menej pravdepodobná, ak zoberieme do úvahy celý dobový kontext obchodu. Je síce pravda, že maloázijskí Gréci podnikajú v Egypte, ale podobne intenzívne prenikali i do Čiernomoria. Tu iba ťažko doložiť lýdsky vplyv, pritom ak by Lýdovia zohrávali nejakú dôležitú úlohu v gréckom obchode, dalo by sa očakávať, že sa budú spolupodieľať i na čiernomorskom obchode. Lýdsky dopyt po gréckom obchode bezpochyby bol, ale závislosť tohto obchodu na Lýdoch je ťažko doložitelná, vylúčiť sa v prípade niektorých obcí nedá, ale ochranu ako takú by som na základe spomenutého zamietol.

Autorka poukazuje v tejto kapitole i na egyptské vplyvy u uvádza napríklad nálezy na Kréte, na s. 69 hovorí tiež o občasných kontaktoch s Mezopotámiou. Je úlohou ďalšieho výskumu, aby určil mieru mezopotámskych výpožičiek, ťažko ju však preceniť. Osobitý výskum a zaslúžená pozornosť sa v poslednom období venuje vlastnej autopsii Grékov s týmto kúskom Predného východu. Gréci odchádzali do Mezopotámie i z pevninského Grécka, Gréci z Anatólie tam museli byť ešte bežnejším zjavom.

Tretia kapitola sa venuje achajmenovskému obdobiu, teda obdobiu ktoré bolo nesmierne dôležité pre kultúrnu výmenu. Perzská ríša umožňovala a podporovala pohyb remeselníkov medzi rôznymi krajinami. V Iráne sa objavili Egypťania, v Malej Ázii Indovia, či v gréckych obciach Médi. Kapitola je preto nesmierne prínosná, hoci v niektorých detailoch nezdieľam presvedčenie autorky. Kategorické vyhlásenie na s. 100, že Perzská ríša bola od počiatku organizovaná v satrapiách by vyžadovalo dlhú diskusiu a ja o tom napríklad pochybujem. O čosi väčší priestor by som venoval i kultúrnym kontaktom Grékov a Anatólcov v Iráne či v Mezopotámii. Peržania usadzovali tieto populácie v rôznych kútoch ríše a či už v Perzepolských fortifikačných alebo pokladničných tabuľkách alebo babylonských ekonomických tabuľkách, z ktorých sú dnes publikované mnohé v podobe

súborných archívov babylonských firiem, je vidieť spolunáležitosť týchto maloázijských komunít. Pokiaľ sa vracali, mohli prinášať mnohé tradície z týchto východnejších centier ríše. V tejto oblasti výskumu sa veľa za posledné roky spravilo a myslím, že v súvislosti s Anatóliou zostáva v tomto smere bádanie stále otvorené, hlavne ak zoberieme do úvahy, že asyriológovia nie vždy spolupracujú s odborníkmi cez Anatóliu, takže prienik znalostí je náročnejší a stále nové a ďalšie možnosti v tomto smere sa budú otvárať s novými vydaniaми prekladov tabuliek.

Štvrtá kapitola prináša otázku formovania spoločnej gréckej identity. Súhlasím s autorkou, že maloázijskí Gréci mali v porovnaní s pevninským Gréckom osobitné postavenie a bezpochyby zohrali pri formovaní hellénskej identity podstatnú úlohu. Práve u Grékov z kolónií a Grékov z východu zaznieva myšlienka hellénskej oikumeny najsilnejšie. Autorka tiež v texte poukazuje na obvyklý proces formovanie identít skrze vymedzenie sa voči výrazne rozdielnym skupinám. Gréci v tomto zmysle mali šťastie, keďže v rámci kolonizácie, ale i priamo v Malej Ázii, natrafili všade na populácie, ktoré boli kultúrne nesmierne rozdielne. Malá Ázia bola v tomto smere ešte veľmi helenistická, ale rozdiel voči Perzii a vymedzenie sa voči perzským stereotypom je v gréckom nazeraní na samých seba jasné. Nakoniec ako pripomína hippokratovská tradícia bol pre prostredie v Ázii rozdiel i medzi Grékmi v Iónii a Grékmi v Grécku. Vymedzovanie, či už politické a kultúrne fungovalo, ale autorka v kapitole ilustratívne poukazuje i na archeologicky doložené spoločné prvky gréckeho a negréckeho sveta Anatólie. Snáď by v tejto kapitole stálo za zdôraznenie, že v Anatólii podobne ako na celom Prednom východe neprebehol podobný proces tvorby etnicity ako v gréckom svete. To tiež bezpochyby prispelo ku kultúrnej symbióze a k helenizovaniu okolitých negréckych kultúr.

Nesmierne zaujímavý pohľad prináša piata kapitola, lebo skúma prvky anatólskej kultúry, ktoré si miestne spoločenstvá ponechali. Literárne, epigraficky i archeologicky autorka poukazuje na skutočnosť, že napriek otvorenosti Károv či Lýkov voči externým vplyvom, obe spoločenstvá si v niektorých smeroch zachovávali svoje vlastné kultúrne vzorce. Okrem toho autorka poukazuje na fakt, že mnohé z anatólskych prebratých prvkov nepochádzali z Grécka. Súčasťou identít sa stali i iránske umelecké motívy, či oblečenie. V anatólskom prostredí tiež nebývalo neobvyklé zobrazovať grécke mýty v iránskom prevedení. Týmto spôsobom autorka postupne analyzuje a dekonštruuje celú škálu identít a vplyvov, ktoré sa na populáciách v kultúrne bohatom anatólskom prostredí podpísali. Metodologicky nemám voči zvolenému postupu výhrady. Otázkou je, koľko poznatkov by v tomto smere ešte priniesla komparácia archeologických nálezov z Lýkie a Kárie

s východnými regiónmi ako bola Kapadócia. Možno práve takéto porovnanie by poodhalilo nakoľko osobité je kultúrne prostredie západnej Anatólie voči východnej, ale na druhú stranu si uvedomujem, že by tým autorka presiahla obsahové možnosti monografie.

Posledné dve kapitoly dopĺňajú celkový obraz práce a zhrňajú vojenské konflikty, v priebehu ktorých sa grécky svet v Anatólii menil a poukazujú na premeny umeleckej produkcie vybraných regiónov.

Autorka prácou preukázala nesmierny rozhl'ad v problematike, ktorú predostrela v pozoruhodne ucelenej podobe. Konečná kvalitná podoba práce neprekvapuje, ak zoberieme do úvahy širokú publikačnú činnosť autorky v danej oblasti. Knihy a články publikovala na Slovensku i v zahraničí a odbor posilnila nielen vedecky ale i pedagogicky výučbou či vydaním učebných textov. Okrem toho klasickú archeológiu na Slovensku, či vôbec starovek u nás, aktívne propaguje formou organizovania série pozvaných prednášok. Pre prácu samotnú, ale i spomínané dôvody **navrhujem, aby bol autorke udelený titul docent v odbore klasická archeológia.**

Doc. Michal Habaj, PhD.

Masarykova univerzita v Brne

a Univerzita sv. Cyrila a Metoda v

Trnave